

DROGER I GRÅZONEN

NYA PSYKOAKTIVA SUBSTANSER

- Lagstiftning, användning
och risker

Droger i Gråzonen, 2014
Reviderad version

Författare:
Linda Nilsson

Layout: Linnea Elfving

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Introduktion	-3-
Vad säger lagen?	-4-
Narkotikalagstiftningen	-4-
<i>Narkotika på nätet</i>	-4-
Lagen om hälsofarliga varor	-5-
<i>Hälsofarliga varor på nätet</i>	-6-
Klassning av narkotika och hälsofarliga varor	-6-
Nya droger	-7-
<i>Historik</i>	-8-
<i>Lagen om förstörande av vissa hälsofarliga missbrukssubstanser (2011:111)</i>	-8-
Hur går ett köp till?	-10-
Butikerna	-11-
Vilka är substanserna?	-12-
Syntetiska cannabinoider	-12-
Centralstimulerande substanser	-13-
<i>Fallstudie, MDPV</i>	-13-
Hallucinogener	-14-
Centraldepressiva substanser	-15-
Vem använder?	-16-
Attityder	-17-
Slutsater	-19-

INTRODUKTION

Droger i Gråzonen¹, eller nätdroger, nya psykoaktiva substanser, RC-droger, är ett relativt nytt fenomen. Runt 2007-2008 började problemet uppmärksammas i media, vi kunde läsa rubriker som främst handlade om de då aktuella drogerna Mefedron och Spice. Sedan dess har utvecklingen accelererat och myndigheterna både i Sverige och internationellt famlar efter åtgärder för att hindra spridningen av nya droger med effekter som liknar de narkotikaklassade.

Fenomenet med att utveckla nya substanser som liknar redan kända är dock ingen ny företeelse. En del av de preparat som sedan länge finns på missbruksmarknaden har ursprungligen forskats fram med avsikten att användas i medicinskt syfte. Det som skiljer dagens utveckling är att kemister systematiskt tar fram droger, inte för att tillföra vetenskapen ny information utan för att hitta ett lagligt substitut främst för att undgå rättsväsendets lagar och regler och samtidigt kunna uppnå samma eller liknande rus som med kända narkotika.

Att en substans inte är klassad som narkotika betyder dock inte att den är att betrakta som ofarlig. Den kan ha lika skadlig, eller till och med skadligare effekter än en narkotikaklassad substans som till exempel amfetamin eller cannabis. De nya oreglerade preparaten är, på grund av sin lagliga status, lätta att köpa, framförallt via internet.

Något som är utmärkande för fenomenet är den låga kunskapen om både substanserna och mönstret i användning. Kombinerat med medias intresse har detta skapat en oro bland föräldrar och andra vuxna som finns nära ungdomar. En del av förklaringen kan vara skilda sätt att använda internet, ungdomar har en större del av sitt sociala umgänge på internet än vad den vuxna generationen har.

Den ökande oron i samhället gjorde att vi - organisationer som återkommande fick frågor om så kallade "nätdroger" - tog initiativet till "Droger i gråzonen" i syfte att samla och sprida information om problemet. Organisationerna som deltar i projektet är Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet (NBV), Föräldraföreningen Mot Narkotika (FMN), Anhöriga Mot Droger (AMD), Riksförbundet Narkotikafritt Samhället (RNS) och Smart Ungdom. I tre år har organisationerna samarbetat och drivit projektet Droger i gråzonen. Projektet syftar till att öka kunskapen hos vuxna som arbetar med unga om nya droger och dess farlighet, en farlighet som inte alltid speglas i samhällets reglering av substanserna. Projektet har till största del gått ut på föreläsningar över hela Sverige. Många har då efterfrågat en skrift om ämnet med basal information. Detta är ett försök att gå den efterfrågan till mötes.

¹ Gråzon definieras på Wikipedia som att något som är otydligt definierat, svårt att definiera eller rent av omöjligt att definiera, eller att definitionen flyttar på sig.
<http://sv.wikipedia.org/wiki/Gr%C3%A5zon>

VAD SÄGER LAGEN?

Nya psykoaktiva droger definieras till stor del genom vad det inte är. En vanlig definition är att det är droger som inte är klassade som narkotika men som har en liknande effekt. För att förstå varför det tar tid med klassning och varför hanteringen är problematisk kan kunskaper om narkotikalagstiftningen vara en hjälp på vägen.

NARKOTIKALAGSTIFTNINGEN

Narkotika definieras i Sverige som: "...läkemedel eller hälsofarliga varor med beroendeframkallande egenskaper eller euforiserande effekter eller varor som med lätthet kan omvandlas till varor med sådana egenskaper eller effekter..."². För att bli klassad som narkotika krävs det att drogen antingen har förklarats som narkotika genom en internationell överenskommelse som Sverige har signerat eller att regeringen har förklarat det som narkotika.

All narkotika förs upp på Förordningen om kontroll av narkotika³, först när en substans står på listan är den narkotika. Alla andra substanser är per definition inte narkotika, oavsett deras egenskaper. Vad vi i samhället ska betrakta som narkotika är alltså ett politiskt beslut. Alkohol, till exempel, uppfyller alla de krav som formellt ställs i definitionsparagrafen ovan men då Regeringen inte tagit något beslut om att narkotikaklassa alkohol är det helt lagligt, om än reglerat, i Sverige.

Många av de varor som är narkotikaklassade används som läkemedel inom sjukvården och är helt nödvändiga, till exempel morfin. Det finns en helt laglig användning för narkotika i medicinskt syfte. All icke-medicinsk användning av narkotika är förbjuden, med undantag för forskning, som är omringat av restriktioner.

Narkotika på nätet

Narkotika finns att köpa på internet. Det är dock ett lagbrott med relativt hög påföljd, därför pågår handeln dolt för allmänheten. Sidor som säljer narkotika helt öppet är sällsynta, ofta hittar man dessa sidor endast med specifika sökningar. Polisen har hittat exempel på sidor som fungerar ungefär som Blocket fast för narkotika, med trådar där man kan antingen köpa eller sälja narkotika.⁴ Ofta är dessa sidor låsta och man behöver en inbjudan för att få tillgång till sidan, vilket man får genom att till exempel vara aktiv på forum där drogrelaterade ämnen diskuteras.

² Narkotikastrafflagen 1968:64, 85

³ SFS 1992:1554

⁴ <http://www.drugnews.nu/article.asp?id=7226>

Tröskeln för att få komma in på en sida som säljer narkotika är inte särskilt hög. Uttrycker man narkotikaliberala åsikter på exempelvis Flashback och har en krypterad mail kan det vara tillräckligt för att få en inbjudan.

I enstaka fall förekommer det att handel av narkotika sker helt öppet på nätet. Öppen handel av narkotikaklassade läkemedel är däremot förekommande. Så kallade online-apotek säljer ofta ett blandat utbud av narkotikaklassade och icke-narkotikaklassade läkemedel, "utan den process som det vanligtvis kräver". De säljer alltså receptbelagda mediciner utan att ett recept från läkare. Apoteken finns vanligtvis utanför Sveriges gränser.

Det kanske vanligaste sättet att handla narkotika över nätet är att ha en så kallad "postkran", det vill säga en langare som köparen inte träffar utan har all korrespondens via krypterad e-post. Varan skickas vanligtvis via reguljär post.

LAGEN OM HÄLSOFARLIGA VAROR

Lagen om hälsofarliga varor tillkom 1999. Syftet med lagen är att på ett tidigt stadium kunna kontrollera substanser som "på grund av sina inneboende egenskaper medför fara för människors liv eller hälsa och som används eller kan antas användas i syfte att uppnå berusning eller annan påverkan"⁵. Lagen kan bara tillämpas på substanser som inte är klassade som narkotika. Kraven för att en substans ska klassas som hälsofarlig vara är lägre än för att bli klassad som narkotika, till exempel behöver man inte bevisa att en hälsofarlig vara är beroendeframkallande. Ett av syftena med lagen var att skapa ett mellansteg mellan ingenting och en narkotikaklassning. Det ska gå snabbare att klassa en substans som hälsofarlig vara. I underlaget till "Lagen om hälsofarliga varor" anges det som skäl att försöka stoppa de nya varorna som har liknande effekt som amfetamin men som ännu inte är utredda. Syftet är att klassningsförfarandet ska gå fortare.⁶ Detta innebär även att det är lägre straff för ett brott mot lagen om hälsofarliga varor jämfört med brott mot narkotikastrafflagen.

Även hälsofarliga varor förs upp på en lista, Förordningen om förbud mot vissa hälsofarliga varor⁷, och det är först när de är uppförda där som de är olagliga. En del av substanserna som har varit klassade som hälsofarliga varor har senare blivit klassade som narkotika. Mefedron blev klassat som hälsofarlig vara i december 2008 och som narkotika i maj 2009 när mer information om substansen var inhämtad, och nya forskningsrön kunde visa att Mefedron var beroendeframkallande.⁸

⁵ Lagen om förbud mot vissa hälsofarliga varor SFS 1999:42

⁶ SOU 2008:120, s. 178-183

⁷ SFS 1999:58

⁸ <http://sv.wikipedia.org/wiki/Mefedron>

Hälsofarliga varor på nätet

Även hälsofarliga varor finns att handla på nätet. Eftersom straffskalan är lägre för hälsofarliga varor är det enklare att hitta och köpa dessa substanser än de narkotikaklassade. Många av de sidor som har sålt lagliga droger har ibland även haft substanser som är klassade som hälsofarliga varor i sina utbud. Ibland utan att detta har meddelats, och då kanske utan att ägaren till butiken själv vetat om det. Ibland har det tydligt stått att en viss substans är klassad som hälsofarlig vara i Sverige.

Ytterligare ett problem med nyligen klassade varor är att de kan vara helt lagliga att köpa från andra länder i Europa, där de ännu inte har klassats. Det går att skicka efter en vara från exempelvis Tjeckien och hoppas på att den inte fastnar i tullen, givet att varan fortfarande är laglig i Tjeckien.

KLASSNING AV NARKOTIKA OCH HÄLSOFARLIGA VAROR

En narkotikaklassning leder oftast till att en substans försvinner från marknaden. Ett fåtal substanser kan dock finnas kvar på marknaden efter klassning. Det främsta exemplet idag är MDPV, som framförallt Västerås och Norrköping har rapporterat god tillgång på. Detta verkar vara ett undantag, De flesta droger försvinner från marknaden när de har klassats som narkotika och ersätts av någon annan substans som inte är klassad. Den komparativa fördelen med drogen verkar ligga i dess legala status och inte i dess verkan. Det vill säga att drogen är lättillgänglig och ofta billig på grund av att den är legal.

Sverige har ett system som innebär att det krävs att substansen är upptagen på Förordningen om kontroll av narkotika (1992:1554) där substans för substans listas. Det är endast dessa substanser som är narkotika enligt Sveriges lagstiftning. Regeringen fattar beslut om vilka substanser som ska regleras enligt lagstiftningen efter förslag från Läkemedelsverket alternativt Folkhälsomyndigheten.⁹

Efter att regeringen har fattat beslut är substanserna ännu inte att räkna som narkotika, ytterligare ett steg krävs innan beslutet träder i kraft. Enligt direktiv från Europaparlamentet och Europarådet krävs en förklaring till varför man vill förbjuda en viss substans. Därefter ska kommissionen meddela de övriga EU-länderna och de har sedan tre månader på sig att reagera. Direktivet finns för att stärka den inre marknaden. EU ger länderna möjligheter att ta ställning till andra länders nationella föreskrifter. Detta innebär att substanserna finns helt lagligt på marknaden i ytterligare tre månader. Det finns dock en nödfallsparagraf som kan användas om en substans kan få allvarliga följder. Åberopas den så behöver inte kommissionen och medlemsländerna rådfrågas.¹⁰

⁹ <http://www.fhi.se/Tillsyn/Klassificering/> (2013-01-23)

¹⁰ SOU 2008: 120 s.50-52

Det vanliga är att man idag åberopar denna nödfallsparagraf, att det är fara för liv, därmed förkortas klassningstiden åtskilligt. Dock tar det fortfarande tid från det att ett förslag lämnas över från Statens Folkhälsoinstitut, FHI (numera Folkhälsomyndigheten) till regeringen till dess att substansen är klassad som narkotika. Till exempel så lämnade FHI över förslag om klassning av 8 substanser till regeringen den 27 november 2012, dessa blev klassade som hälsofarliga vara och narkotika den 1 februari 2013.

NYA DROGER

Förutom narkotika och hälsofarliga varor förekommer det andra droger som inte är uppförda på någon lista för narkotika eller hälsofarliga varor. Dessa är därmed inte olagliga. I Sverige benämns dessa substanser ofta som "nätdroger". Förutom nätdroger så finns det en rad andra namn som mer eller mindre syftar på samma typer av droger, till exempel RC-droger, designer drugs och legal highs med flera. Namnen är utformade för att mer eller mindre på att beskriva vad det är, RC står för Research Chemicals och syftar till att många av dessa droger är framforskade i hopp om att det skulle kunna användas medicinskt eller till andra användbara ändamål. Den svenska översättningen blir forskningskemikalier. Designer drugs syftar på att de är designade för att kringgå lagen, alltså de lägger sig så nära som möjligt en redan klassad drog men molekylerna ändras i något avseende för att uppnå samma effekt. Substansen omfattas då inte av lagstiftningen, den är laglig. Legal highs är det vanligaste namnet i engelskspråkiga länder och säger att det handlar om lagliga berusningsdroger. Internationellt och i forskningsvärlden pratar man allt mer om Nya Psykoaktiva Substanser, NPS. Detta håller på att bli ett standardbegrepp.

Det finns en okunskap om drogerna som är oroväckande. De som använder dessa har ofta en låg kunskap om preparatet, vad det ger för effekter och biverkningar på kort och lång sikt. Vid överdos har sjukvården problem med behandling eftersom drogerna inte är kända, det är dessutom svårt att påvisa drogintag genom drogtester. Dessutom vet vi inte vilka effekterna blir på lång eller kort sikt; hur kroppen och hjärnan reagerar på substanserna. Hösten 2013 kom det in rapporter på njurskador på personer som använt syntetiska cannabinoider. Detta är förmodligen ett exempel på en bieffekt där vi inte vet något om mekanismerna i dagsläget.¹¹

¹¹ <http://www.gp.se/nyheter/goteborg/1.2162701-ungdomar-varnas-for-ny-partydrog>

Historik

Redan 2000 när Flashback forum bildades fanns det trådar där man diskuterade lagliga amfetaminsubstitut. Dock var det då förmodligen en mycket mindre skara som både använde Flashback och som var intresserade av att köpa legala substitut till narkotika. Runt 2004 började de första nyhetsinslagen om klassning av droger komma. Men det var först 2007-2008 i samband med att Spice och Mefedron kom ut på marknaden som fenomenet fick medialt genomslag och något som allmänheten oroade sig för.

Den mediala uppmärksamheten och oron för att användningen expanderade gjorde att regeringen beslutade att tillsätta en utredning 2006 som skulle föreslå ett sätt att förhindra befattning med preparat som kan antas bli klassificerade som narkotika eller hälsofarlig vara. Ett av utredningens huvudsyfte var att titta på förbättringar för FHI och Läkemedelsverket i arbetet med okontrollerade missbrukssubstanser. Utredningens förslag var att FHI skulle få en mer aktiv och offensiv roll för att kunna identifiera nya missbruksmönster och substanser. FHI skulle få rätt att göra provköp, det vill säga köpa in substanser från sidor som säljer lagliga droger för att göra analyser. Utredningen förslög även att FHI skulle få möjligheter att utreda flera substanser samtidigt och att bevakningslistan över okontrollerade substanser skulle byggas ut.¹² Utredningen ledde också till ny lagstiftning genom den så kallade förstörandelagen.

Både antalet substanser på marknaden och antalet butiker som säljer substanserna på nätet verkar ha ökat markant de senaste åren. Internationellt är detta ett av de prioriterade områdena för såväl Europas narkotikaorgan, EMCDDA, som FNs narkotikaorgan, UNODC. EMCDDA har satt upp ett system för "early warning" där samtliga länder inom EU rapporterar in nya substanser. År för år rapporteras det in fler nya substanser som upptäckts på missbruksmarknaden, 2012 rapporterades 73 nya substanser. Likaså ser EU en ökning av antalet butiker som säljer dessa substanser. Allt tyder på att tillgången är god. Det finns dessutom mycket pengar att tjäna med en relativt liten risk, så länge preparaten inte är klassade består risken enbart i att säljaren kan bli av med varan.

Lagen om förstörande av vissa hälsofarliga missbrukssubstanser (2011:111)

Syftet med lagen är att förhindra spridning av farliga substanser som är på väg att klassas som narkotika eller hälsofarliga varor. Lagen möjliggör rättsväsendet att omhänderta och förstöra en vara som är helt laglig för att skydda enskildas liv och hälsa och för att förhindra spridning av farliga substanser. Lagen ger polis och tull rätt att omhänderta en substans. Efter ett beslut från åklagare ger lagen rätt att även förstöra

¹² SOU 2008:120 s. 21-75

substansen. Åklagaren måste dock hämta in ett uttalande om droger från Folkhälsomyndigheten. Det krävs dock vissa förutsättningar för att få förstöra en vara, en av dessa tre förutsättningar måste vara uppfyllda:

- ❖ Substansen har förklarats som narkotika eller hälsofarlig vara av internationell konvention, men beslutet har ej trätt i kraft;
- ❖ Substansen har förklarats som narkotika eller hälsofarlig vara av nationell lagstiftning, men beslutet har ej trätt i kraft;
- ❖ Substansen kan antas komma av regeringen förklararas som narkotika eller hälsofarlig vara.

Förutom att en av dessa tre förutsättningar ska vara uppfyllda krävs det även att substansen kan antas användas i syfte att uppnå berusning eller annan påverkan och att den då kan komma att förorsaka skada eller dödsfall.

Den intressantaste punkten är den sista; om man kan anta att en substans ska bli klassad som narkotika eller hälsofarlig vara. Det blir alltså en bedömningsfråga och den bedömningen ska Folkhälsomyndigheten alternativt Läkemedelsverket göra, beroende på om det är en substans med medicinska egenskaper eller inte. Detta görs alltså innan substansen är utredd och innan eventuellt beslut om att lämna in ett förslag om klassning.

Lagen har fått konsekvenser för hanterandet av klassningen. Folkhälsomyndigheten har alltsedan lagen trädde i kraft lagt ut de substanser som de har under utredning på hemsidan. För varje preparat finns även ett utlåtande från FHI där de säger att de antar att den givna substansen kommer att klassas som narkotika alternativt hälsofarlig vara och därmed kan dessa substanser omhändertas och förstöras.

Förstörandelagen har lett till att många substanser har kunnat omhändertas och förstöras. Polis och tull kan på detta sätt gå in och störa marknaden, vilket innebär en ekonomisk förlust för försäljarna. Men kanske viktigare är att lagen innebär en möjlighet för polis och tull att få bort farliga substanser från ungdomar. Den möjliggör även hembesök och samtal med föräldrar som kanske inte haft en aning om ungdomens användning av legala narkotikaliknande substanser. Men det är viktigt att komma ihåg att trots lagen är det inte olagligt att bruka, sälja, köpa eller på annat sätt handha dessa droger som inte är klassade som narkotika eller hälsofarliga varor. Lagen ger heller inte möjligheter för polis att exempelvis kroppsvisitera om de misstänker att personen har oklassade droger på sig.

HUR GÅR ETT KÖP TILL?

Trots den nya lagstiftningen är det inte olagligt att inneha, bruka och sälja nya droger fram till dess att drogen i fråga blir upptagen på förteckningen över narkotika eller på förteckningen över hälsofarliga varor. Detta innebär att drogerna även fortsättningsvis säljs öppet på internet och är lätta att hitta. En sökning på till exempel lagliga droger eller rökmixar leder till sidor som säljer legala narkotikaliknande substanser. Det vanligaste sättet att hitta sidorna är nog via Flashback Forum¹³ där det pågår en aktiv diskussion om internetförsäljning av droger. Där kan man läsa sig till vilka butiker som fungerar, har ett "bra" utbud och levererar det de ska. På forumet annonserar även de största butikerna om erbjudande och aktuellt utbud. Flashback verkar också vara den främsta marknadsföringskanalen för nyöppnade mindre butiker som loggar in som vanliga användare och skriver goda omdömen om butiken, det vill säga om sig själva.

Hemsidorna är ofta enkelt uppbyggda, de visar vilka produkter de har att erbjuda och vad de kostar. Betalningsalternativen varierar något, allt ifrån att skicka pengar i kuvert till att betala med bankkort. Vanligast är lösningar med överföring till bankgiro, till ett konto eller via Paypal. Leveranstiderna kan jämföras med vilken online-butik som helst. Det tar vanligen 1-4 arbetsdagar från det att pengarna har kommit in till att produkten är levererad. Ofta rör det sig om diskreta förpackningar som kommer direkt i brevlådan eller hämtas ut på närmaste utlämningskontor om leveransen har skickats rekommenderad. Det är möjligt att välja sms-avi; risken för att eventuella föräldrar upptäcker leveransen är då minimal. På flera butiker kan man även betala en slant extra för att få produkterna levererade i ett DVD-fodral för att ytterligare dölja innehållet.

Vi har idag för lite kunskap om vilka ungdomar som använder dessa droger. De drogvaneundersökningar som har gjorts pekar åt lite olika håll men samtliga visar att de ungdomar som har använt "nätdroger" i regel inte har köpt dessa på nätet. Andelen varierar något, men de olika undersökningarna visar att mellan en och 16 procent av användarna har köpt varan på nätet, alltså en liten del även om vi väljer den högsta siffran. Vid frågan om var de har fått tag på varan svarar de främst "av en kompis" eller "på en fest". Det verkar som att dessa droger sprids på samma sätt som de narkotikaklassade, alltså att i sista ledet köper man det av en fysisk person och inte på internet. Det är såklart tänkbart att någon i kompis-kretsen handlar på nätet och sedan förser vännerna med droger, men det är en minoritet av användarna i sista ledet som själva köper varan på nätet.

¹³ <https://www.flashback.org/>

BUTIKERNA

Butikerna som säljer nya legala droger kännetecknas av att de bedriver sin verksamhet i en grå bransch. Mycket av diskussionerna om butikerna på Flashback handlar om förtroendet för butiken eller inte, det vill säga om de levererar det de säger att de ska leverera. Ett vanligt tillvägagångsätt verkar vara att öppna upp en butik, marknadsföra den på Flashback för att få in beställningar, leverera så pass länge att beställningarna börjar strömma in för att slutligen behålla pengarna men sluta skicka droger. Ytterst få butiker överlever längre än ett halvår. Det betyder att marknaden ändras väldigt snabbt. Det räcker inte att kolla en gång i månaden för att få en överblick på marknaden, både inköpsställe och preparat kan ha bytts ut på en månad.

I Sverige klassas runt 20-30 substanser per år som narkotika eller hälsofarliga varor. Detta gör att säljarna ständigt måste vara uppdaterade för att inte ha ett lager med en substans som är klassad som narkotika, grovt narkotikabrott ger hårda straff. När Folkhälsomyndigheten har gjort en framställan om klassning av en substans tar det i regel någon månad innan det börjar gälla. Detta ger säljarna en möjlighet att sälja sitt lager genom att rea ut det. Det är vanligt att butikerna rear precis före en klassning.

Internetbutikerna ger sken av att de tar sitt moraliska ansvar. Nästan alla anger på sin hemsida att de har en 18-årsgräns (vid något exempel är det till och med en 20-årsgräns) för att få handla. Hur åldern kontrolleras är oklart. Genomgående är även att butikerna skriver att preparaten inte är för mänsklig konsumtion utan det är växtnäring, rökelse, badsalt eller preparat för forskning. De beskrivs som forskningskemikalier och butikerna varnar köparna för användning av substanser i annat syfte.

VILKA ÄR SUBSTANSERNA?

En av de svåraste, men också intressantaste, frågorna att besvara är vilka substanser som missbrukas, vad de har för kännetecken och vad de har för verkningar – i det korta och långa perspektivet. Det korta svaret är att kunskapen om framförallt kännetecken och effekter är för låg. Detta delvis på grund av att utvecklingen av nya substanser har gått snabbt. Sedan några år tillbaka har de nationella myndigheterna rapporterat in nya preparat till EMCDDA, den europeiska narkotikamyndigheten som där sammanställer de nya substanserna. 2009 rapporterade EMCDDA att de fått in 29 nya substanser, 2010 var siffran 41 och under 2011 upptäcktes det ungefär en ny drog i veckan, för att under 2012 resultera 73 nya substanser. Det finns ingenting som pekar på att utvecklingen mattas av. Hela tiden kommer nya preparat där den samlande kunskapen är begränsad. I många fall är den kunskapen baserad på så kallade "trippproporter", hur de som har tagit substanserna i syfte att få ett rus beskriver det. I och med att kunskapen om preparaten är så pass låg så finns det ofta en osäkerhet runt dosering och ingen kunskap om vad konsekvenserna av ett bruk blir på kort eller lång sikt. Jämförelsen med rysk roulette har varit ganska vanlig. Citat som nedan från Flashback är inte ovanliga och får tjäna som illustration för hur låg kunskapen är bland de som använder preparaten.

"Hittade en försäljare utav 6-APB, eller såkallat "Benso-Fury" Vad är detta för stimulant? Jag antar att det är en centralstimulerande drog. Är den känd?"¹⁴

De vanligaste preparaten på marknaden har varit substanser med centralstimulerande effekter och syntetiska cannabinoider, det som ofta kallas Spice. På marknaden idag finns även preparat som har effekter liknande bensodiazepiner och opiater.¹⁵

SYNTEKISKA CANNABINOIDER

Syntetiska cannabinoider eller mer korrekt cannabinoidreceptoragonister, främst kända som Spice, är substanser som är framtagna för att ge ett cannabisliknande rus. Detta är den grupp som är vanligast förekommande. Spice består av många olika substanser, en del har vi i Sverige klassat som narkotika och en del är oklassade.¹⁶ Spice kan köpas färdigblandat med tobak eller en nikotinfri rökmassa i färgglada

¹⁴ <https://www.flashback.org/t1252123>

¹⁵ Se till exempel <https://www.asklepios.nu/produkt/diclazepam-1mg/> (2013-12-20)

¹⁶ http://www.internetmedicin.se/dyn_main.asp?page=5000

påsar, där de beskrivs som lugnande rökelsemix. Det går även att köpa syntetiska cannabinoider i pulverform för att göra den färdiga rökmixen själv. Pulvret blandas då med tobak eller nikotinfri rökmassa, exempelvis knaster, samt ren aceton. När acetonet har dunstat är rökmixen färdig att användas.¹⁷ Behovet av att ha ren aceton har uppmärksammats på ett flertal ställen i Sverige. En del affärer har satt acetonet bakom disk, så att köpare måste fråga efter det, för att göra det lite krångligare att få tag på ingredienser till Spice.

Fördelen med Spice kontra cannabis antas främst vara priset. Från gatan rapporterar polis om att det är halva priset på Spice i jämförelse med cannabis. Väljer man att blanda sitt eget Spice blir priset ännu lägre, ett gram av den i december 2013 lagliga droger AB-Fubinaca¹⁸ kostar 169 kronor. Enligt Flashback ska detta blandas med mellan 20-40 gram rökmassa. Priset blir då mellan 5-10 kronor per gram, att jämföras med ett gram cannabis, som vanligtvis kostar någonstans mellan 80-150 kronor.

Substanserna i Spice är inte fullständigt utforskade så det går inte att med säkerhet säga vad det innebär för effekter och bieffekter vid användning. Vissa av substanserna är framtagna för medicinskt bruk, där finns mer vetenskap om effekter och bieffekter. Andra substanser är mindre utforskade och där finns främst användarens egna beskrivningar av rus, effekter och risker. Vanliga bieffekter är torr mun, panikkänslor, hungerkänslor, ångest och psykosliktillstånd. Även kräkningar och krampanfall har rapporterats.¹⁹ I slutet på 2013 rapporterades det även att de som röker Spice kan drabbas av allvarliga njurskador.²⁰

CENTRALSTIMULERANDE SUBSTANSER

Många av de nya psykoaktiva substanserna som idag finns på marknaden har centralstimulerande effekter. Det vill säga att de verkar uppiggande och har en kraftig euforiserande effekt med ett starkt välbehag och en ökande självkänsla under 1-3 timmar efter intag. Detta beror främst på att signalsubstanserna serotonin och dopamin frisätts i hjärnan. Vid långvarig användning riskerar man att förstöra den naturliga frisättningen av serotonin och dopamin med konsekvenser som depressioner och psykoser. Andra effekter som har rapporterats är hyperaktivitet, försämrad självkontroll, oro, rastlöshet och ökad temperatur och onormalt hög puls.²¹

¹⁷ <https://www.flashback.org/sp20938070>

¹⁸ En substans under utredning för klassning enligt FHI

<http://www.fhi.se/Documents/Tillsyn/Substanser/AB-FUBINACA-2013-876.pdf>

¹⁹ http://droginform.com/pdf/Syntetiska_cannabinoider_ett_experiment_pa_ungdomar.pdf

²⁰ <https://www.gp.se/nyheter/sverige/1.2172415-roka-spice-farligare-an-befarat>

²¹ http://www.internetmedicin.se/dyn_main.asp?page=5000

Fallstudie MDPV

En av de mest uppmärksammande drogerna idag är MDPV som har fått starkt fäste i framförallt Västerås. MDPV är en av en stor grupp nya psykoaktiva substanser med centralstimulerande effekt. Grundstrukturen på substanserna är liknande, med några enkla modifikationer kan man skapa hundratals nya substanser som inte är reglerade som till exempel amfetamin. MDPV är narkotikaklassat i Sverige sedan 2010, men får här tjäna som exempel då den har använts så länge att det finns kunskaper om dess användning, effekter och risker.

Under 2012 såg man en ökning av antalet fall med MDPV, bland intagna på akuten och förfrågningar till Giftinformationcentralen. Huvuddelen kom från Västerås. Vid en studie som publicerades i Läkartidningen 2012 konstaterade forskarna att MDPV var orsaken till den ökning av överdoser hos personer som sökte vård i Västerås under 2012. Vid analys av ökningen av antalet fall på akutvården såg man att merparten av patienterna kom från en etablerad missbrukspopulation, många av patienterna hade en långvarig användning av amfetamin bakom sig. Studien konstaterar även att det stora antalet fall tyder på att MDPV är en särskilt farlig och svårhanterlig drog.²²

Det finns få eller inga studier som tittar på vilka det är som använder nya droger så som studien i Västerås om MDPV. Därför är det svårt att säga någonting om vilka det är som använder dessa droger, vi vet än mindre om de som är lagliga idag. Eftersom få ungdomar som rapporterar användning av nya droger med centralstimulerande effekt så ligger det nära till hands att dessa droger främst attraherar människor som redan har ett etablerat missbruk av exempelvis amfetamin, så som visats genom studien av MDPV i Västerås.

HALLUCINOGENER

Även legala droger med hallucinogen effekt finns det gott om på marknaden. En del har klassats som narkotika eller hälsofarlig vara, en del är inte olagliga i Sverige. Vanliga "traditionella" exempel från den här gruppen är LSD och svampar som till exempel toppslätskivling. De nya, syntetiska varianterna är framtagna för att få ett likartat rus. Ett exempel på en relativt ny substans är BK-2C-B som introducerades i några av de svenska butikerna²³ senhösten 2013. Det första inlägget på Flashback om substansen är typiskt för hur diskussionerna förs om nya ämnen:

*"Såg just att dom har tillverkat en beta ketaninon analog av 2C-B. 2C-B var/är en utav de roligare substanserna som funnits på rc scenen, undrar hur denna komma vara."*²⁴

²² <http://www.lakartidningen.se/engine.php?articleId=18730>

²³ Se t.ex. <https://www.asklepios.nu/produkt/bk-2c-b/> lr. <http://jusef.net/products.php?prod=bk-2C-B>

²⁴ <https://www.flashback.org/sp45527772>

Cirka 100 poster senare i diskussionstråden går meningarna isär om substansens potential, vissa verkar inte ha fått någon verkan vid intag och andra har fått precis det rus som de eftersträvade. Någon användare har fått en trippaktig känsla under hela 24 timmar efter intag. Vid en sökning av substansen på svenskspråkiga sidor via Google är Flashback och de butiker som säljer drogen det enda som kommer upp, således är kunskapen om vad droger ger för faktisk effekt den som Flashback erbjuder.²⁵

CENTRALDEPRESSIVA SUBSTANSER

Den senaste tidens utveckling på den svenska marknaden har inneburit att preparat som liknar klassade bensodiazepiner och opiater finns på marknaden. Båda preparaten är dödliga vid överdosering eftersom de har en hämmande effekt på det centrala nervsystemet. De är dessutom beroendeframkallande.

Bensodiazepiner är en grupp läkemedel som inom sjukvården främst används vid sömnsvårigheter och ångestdämpande, men de är även vanliga på missbruksmarknaden. De ger en snabb ångestdämpning men har även en beroendepotential.²⁶ På marknaden i december 2013 fanns till exempel substanser som kallades diklazepam och flubramazepam. diklazepam är till namn förvillande likt diazepam som är det verksamma ämnet i Valium och Stesolid och som är narkotikaklassat. Diklazepam är inte narkotikaklassat.

Även opiater finns att köpas på den legala marknaden. Den vanligaste substansen som har setts på marknaden är AH-7921 som narkotikaklassades sommaren 2013. Efter narkotikaklassningen har ingen efterföljare setts i de vanliga svenska butikerna men i de internationella kan liknande substanser hittas.

²⁵ <https://www.flashback.org/t2232222>

²⁶ http://ww2.lakartidningen.se/store/articlepdf/1/17087/LKT1141s2025_2029.pdf

VEM ANVÄNDER?

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, har sedan 2012 frågat ungdomar i årskurs nio och två på gymnasiet om deras användning av "nättdroger". CAN har även gjort en djupare analys av sina siffror och publicerade sommaren 2013 en rapport under namnet "*Ungdomar som använder nättdroger – vilka är de?*". I rapporten har CAN analyserat olika faktorer för att se vad som kännetecknar de som har svarat att de använder nättdroger i undersökningen. Analysen baseras på siffrorna från undersökningen 2012.

Rapporten visar att de som svarat att de använt "nättdroger" i större utsträckning är storkonsumenter av alkohol, röker regelbundet och hade högre riskfaktorer så som att de skolkade i högre utsträckning än genomsnittet bland samtliga svarande elever. Det är en problemtyngd grupp.²⁷ Det finns dock en grupp elever som anger att de har använt nättdroger som också säger att de inte har använt narkotika²⁸. Det är oroväckande då det går att misstänka att de inte ser nättdroger som farliga på grund av dess legala status men väljer att inte prova narkotika.

CAN har även infört Spice som svarsalternativ i 2013 års drogvaneundersökning. Av de som har använt narkotika är det ungefär en tredjedel som säger att de har använt Spice. Det är det tredje vanligaste alternativet, efter hasch och marijuana men betydligt vanligare än de andra narkotikasorterna som alla nämns av färre än 10 procent av de som har använt narkotika. Även i 2013 års drogvaneundersökning är det få som väljer att köpa droger på nätet. Ungefär tre procent har fått tag på drogerna på nätet. Denna siffra är dock lite högre för dem som har använt droger många gånger; av de som har använt 21 gånger eller mer har tio procent köpt drogerna via nätet. Andelen som svarar att de har använt "nättdroger" är relativt liten, drygt fem procent av killarna och två procent av tjejerna i tvåan på gymnasiet säger att de har använt "nättdroger".²⁹

Mycket tyder på att nya drogers spridning har en stor lokal variation. Dels för att vi får rapporter om lokala epidemier som i fallet med MDPV och Västerås, dels på vad som rapporteras in lokalt. Många lokala drogvaneundersökningar är gjorda i Norrland, där man har rapporterat en oro för utbredd användning av "nättdroger" bland ungdomar. Till viss del bekräftas oron i lokala drogvaneundersökningar som visar en högre användning än riksgenomsnittet som CAN tittar på.³⁰

²⁷ CAN, ungdomar som använder nättdroger – vilka är de? Preliminär version, 2013

²⁸ CAN, skolelevers drogvvanor 2012

²⁹ CAN, skolelevers drogvvanor 2013, s. 60-69

³⁰ Se till exempel Unga enkäten från Umebrå, rapporten röka, kröka och knarka från Luleå Tekniska Universitet.

Vid jämförelse av olika undersökningar är det dock viktigt att komma ihåg att det kan vara vanskligt att jämföra då exempelvis bara begreppet "nätdroger" är oklart då de flesta inte handlar drogerna på nätet. Det finns även en oklarhet när nya droger går från att vara "nätdroger" till att bli narkotika. Det är troligt att det finns flera definitioner, det kan leda till olika svar beroende på hur den svarande definierar "nätdroger".

Det finns även rapporter från behandlingshem om användning av nya droger. En anledning är att de nya drogerna inte syns i drogtester. Det blir då möjligt att ta droger samtidigt som man lämnar urinprov för droger för att dokumentera sin drogfrihet i samband med behandling. Huruvida droger syns på drogtester är också något som ofta diskuteras på Flashback.³¹

ATTITYDER

En stor del av oron hos poliser, föräldrar, skolpersonal för de nya drogerna är att de uppfattas av ungdomar som mindre farliga genom att de är lagliga. Unga människor som inte skulle använda narkotika på grund av riskerna kan lättare tänka sig att prova ännu inte klassade droger och resonera i linje med att är det lagligt är det inte så farligt.³² Även här finns det främst enskilda berättelser som belägg för åsikten och ingen forskning med statistiska urval.

Projektet Droger i Gråzonen gjorde därför en attitydundersökning med hjälp av marknadsundersökningsföretaget Norstat. Tusen gymnasieelever tillfrågades om attityder kring oklassade droger. Undersökningen var riksrepresentativ.

Undersökningen visade att ungdomarna bedömer oklassade³³ droger som mindre farliga och mer accepterade än klassade droger. Totalt svarade 65 procent att det inte alls är accepterat att använda klassade droger i jämförelse med att 38 procent säger att det inte alls är accepterat att använda oklassade droger. Dock är det väldigt få som säger att det är accepterat att använda oklassade droger såväl som klassade (fyra respektive två procent). Att det inte är populärt att handla droger på nätet beläggs även i denna undersökning. Det är få elever som bedömer det säkrare att handla droger på nätet istället för att handla av en fysisk person. Det är oroväckande att bara 42 procent av ungdomarna i undersökningen svarade att de varit i kontakt med

³¹ Se till exempel <https://www.flashback.org/t2234873>

³² [http://www.bt.se/nyheter/boras/vana-missbrukare-skyr-natdrogerna-men-unga-tror-lagligt-ar-ofarligt\(1762319\).gm](http://www.bt.se/nyheter/boras/vana-missbrukare-skyr-natdrogerna-men-unga-tror-lagligt-ar-ofarligt(1762319).gm)

³³ Oklassade droger definierades i undersökningen enligt följande: "Med oklassade droger menar vi droger som är framtagna för att likna narkotika med inte är klassade som det, det vill säga de är inte förbjudna. Ofta används begreppet nätdroger i media om denna grupp droger. I begreppet oklassad drog inkluderar vi inte alkohol i denna undersökning, även om det är en oklassad drog.

någon vuxen som har pratat om oklassade droger. Positivt med undersökningen är att en minoritet av de som svarat på undersökningen känner till någon oklassad drog, bara 25 procent säger att de känner till någon oklassad drog. Ett flertal av dessa nämner då klassade droger, omkring tio procent nämner Spice och fem procent någon annan drog. Det finns således inte någon utbredd kunskap om dessa droger bland ungdomarna vilket kan tolkas som att detta är ganska ointressant för ungdomarna och kanske inte ett så utbrett problem.

SLUTSATSER

Nya droger är en utmaning för det preventiva arbetet. Dagens juridiska system är inte anpassat för att hantera den stora mängd nya substanser som introduceras på marknaden. När nya substanser väntar på att bli introducerade på marknaden så fort systemet har reagerat blir det problem; det legala systemet hamnar på efterkälken. Marknaden erbjuder därmed droger liknande narkotika som vi vet mycket mindre om. Utmaningen ligger i att finna ett sätt för det legala systemet att agera proaktivt istället för att som idag reagera på det som redan finns på marknaden. Utan att riskera rättssäkerheten, den måste respekteras.

Utmaningen ligger även i att ungdomar många gånger har mer kunskaper än föräldrar och vuxna, både om legala droger och om internet. Vuxna känner en oro för att de har för lite kunskap samtidigt som media ofta skriver om ämnet med bombastiska rubriker och om hur mycket problemet ökar. Här finns det en brist på kunskap bland både ungdomar och bland vuxna. Bristen på kunskap har säkert lett till att få vuxna pratar med ungdomar i deras närhet, familj, skola och så vidare, om nya droger. Detta kan tänkas vara en av anledningarna till att ungdomar bedömer nya oklassade droger som mer accepterade och mindre farliga än narkotika.

Något som är värt att poängtera är att det inte är någon skillnad att prata med ungdomar om droger i gråzonen jämfört med olagliga droger. Många vuxna räds att tala med ungdomar om detta för att de tror att de måste kunna allt. Det är det ingen som kan. Precis som när det handlar om alkohol, tobak eller narkotika måste man som vuxen diskutera frågan. Att använda någon av dessa substanser handlar för ungdomen om att kliva över en gräns för vad som är tillåtet eller socialt acceptabelt. Som vuxen bör man försöka undvika att låta sig luras till en diskussion om molekyler eller antagen farlighet.

Kunskapen om de nya drogerna är låg och många vill lära sig mer. Intresset är stort för vidareutbildning. Kunskapen som behövs måste inte handla om varje enskild substans på molekylnivå, många efterfrågar en övergripande förståelse av problemet. Projektets uppfattning är att det saknas samordning för spridning av information från ett nationellt håll. Ofta kämpar varje enskild kommun på med att hålla koll på både substanser, vad som diskuteras på nätet och användningen. Det finns stora samordningsvinster att göra om denna information finns att tillgå för kommuner, landsting och de som arbetar professionellt med frågan.

BROSCHYREN ÄR EN DEL AV PROJEKTET

DROGER I GRÅZONEN SOM ÄR ETT

SAMARBETE MELLAN

Föräldraföreningen Mot Narkotika

Besök: www.fmn.se

Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet

Besök: www.nbv.se

Riksförbundet Anhöriga Mot Droger

Besök: www.anhorigamotdroger.se

Riksförbundet Narkotikafritt Samhälle

Besök: www.rns.se

Smart Ungdom

Besök: www.smartungdom.se